

Mikulski, Zdzisław

"Kazimierz (Józef Herman) Osiński (1738-1802) i jego praca Sposób ubezpieczający życie i majątek od piorunów", Warszawa 1784 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/3-4, 291-294

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

z zakresu techniki są jasno wyłożone. Imponująca jest lista źródeł z których korzystał, obejmująca zarówno książki, jak i archiwa Admiralicji Wielkiej Brytanii. Sądzę, że warto byłoby podjąć trud przekładu na język polski tej pozycji. Historia kompasu to także historia odkryć geograficznych, poznawania oceanów. Jak napisał autor w epilogu drogę do poznania świata utorowała igła magnetyczna.

Artur Magnuszewski
Wydział Geografii
i Studiów Regionalnych
Uniwersytetu Warszawskiego

Notatki bibliograficzne

Kazimierz (Józef Herman) Osiński (1738–1802) i jego praca Sposób ubezpieczający życie i majątek od piorunów. Warszawa 1784

Kazimierz Osiński ur. 4 III 1738 r. w Dobrzykowie pod Płockiem. W wieku 17 lat wstąpił (20 VIII 1755 r.) do zakonu pijarów, gdzie przyjął imiona Józef Herman; odbył nowicjat w Podolińcu, a następnie (1757–58) studiował w Rzeszowie i Międzyrzeczu Koreckim (1758–60) – logikę i filozofię. został nauczycielem poetyki w Międzyrzeczu (1761–62) oraz w Warszawie (1763), gdzie odbył dodatkowe studia teologiczne (1764–65). Już jako profesor filozofii występował do 1768 r. w Wieluniu, kiedy został opiekunem młodego wtedy Stanisława Sołtyka, późniejszego inicjatorazałożenia Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. Początkowo wyjechał z nim do Wiednia (1768–71), a później do Paryża, gdzie Sołtyk studiował fizykę, chemię i botanikę.

W 1772 r. powrócił do Warszawy i w Collegium Nobilium wykładał filozofię i matematykę. Następnie zorganizował pierwszą w Warszawie szkolną pracownię chemiczną i w 1779 r. podjął wykłady publiczne z pokazami ćwiczeń, które cieszyły się dużym powodzeniem. Te prelekcje oparte na pracach P. Bourgeura i E. Mariotte'a w zakresie mechaniki, I. Newtona – optyki i B. Franklina – elektryczności, znalazły się w pierwszej książce K. Osińskiego *Fizyka doświadczeniemi stwierdzona* (1777). Książka zawierała spory zasób wiedzy praktycznej w zakresie działania pomp i sikawek, młynów i tartaków itp.; była używana w szkołach.

Duży rozgłos przyniosła autorowi pierwsza w Polsce praca z dziedziny metalurgii żelaza *Nauka o gatunkach i szukaniu rudy żelaznej*, wydana w 1782 r. (wyd. 2 w 1817 r.), oparta z kolei na pracach G. de Courtivrona i P. Bouchu oraz E. Svedenborga. W tymże roku ukazało się inne dzieło K. Osińskiego *Opisanie*

S P O S O B
U B E S P I E C Z A I ą C Y
 ŻYCIĘ Y MAIĄTEK
 O D
P I O R U N Ó W.

PRZEZ
 X. JOZEFĄ OSIŃSKIEGO
Scholarum Piarum
W Y Ł O Ź O N Y.

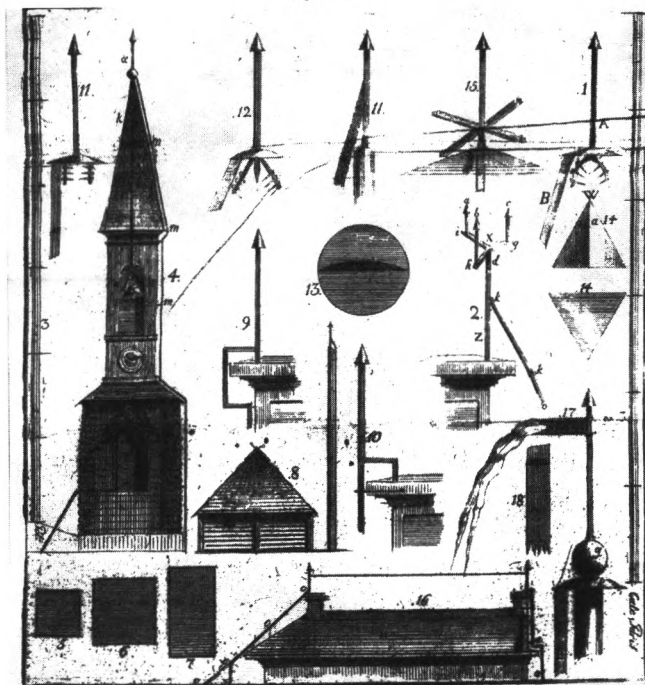
Z FIGURAMI.

w WARSZAWIE 1784.

w Drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolisay,
 u XX. Scholarum Piarum.

Ryc. 1.

Ryc. 2.

polskich żelaza fabryk (reprint w 1976 r.), oparta na ankiecie skierowanej do zakładów hutniczych Korony i Litwy. Za swą działalność pisarską został odznaczony przez Stanisława Augusta medalem „Merentibus”.

Dalsze lata 80. XVIII w. przyniosły kolejne prace autora: *Gatunki powietrza odmienne od tego, w którym żyjemy* (1783), dotyczące wiedzy o gazach i wyniki własnych badań roślin w środowisku niektórych gazów. Wkrótce w wyniku zainteresowań aeronautycznych, powstała niewielka praca *Robota maszyny powietrznej pana Mongolfier* (1784), a następnie *Sposób ubezpieczający życie i majątek od piorunów* (1784), zalecona przez biskupa płockiego Michała Poniatowskiego do wykorzystywania w ochronie obiektów sakralnych. Autor wyjaśnia na wstępie, „że materya piorunowa i elektryczna są te same, są jednakowe, i że obfitością albo raczej wielością od siebie różnią się, takie bowiem okazywania w wyłuszczeniu własności i skutków materyi elektrycznej mieysce mają, lecz wyłoże, iak przewodniki (według innych nazwiska Konduktory) stawiać, aby domy lub mieysca iakiekolwiek od piorunu ocalić”. W 220-lecie publikacji i 85-lecie Stowarzyszenia Elektryków Polskich został wydany jej reprint przez Centralną Komisję Historyczną SEP (w formacie zbliżonym do A6). (Ryc. 1 i 2). W zakończeniu tej niewielkiej publikacji Zdobysław Flisowski (przewodniczący Polskiego Komitetu Ochrony Odgromowej) pisze: „Dzięki książce Ks. Józefa Osińskiego znaleźliśmy się obok Francji i Stanów Zjednoczonych w gronie nielicznych państw, w których – niedługo po wynalazku Beniamina Franklina, z 1752 r. – zostały sformułowane zasady ochrony życia i mienia przed zagrożeniem piorunowym. Jest to zaledwie jedna z wielu dziedzin, w których ten wszechstronny polski autor dysponował głęboką wiedzą i rozwijał twórczą działalność”.

Jesienią 1783 r. K. Osiński został konsultorem polskiej prowincji pijarów, a w latach 1787–89 superiorem domu i w 1790–92 rektorem szkoły pijarskiej w Łomży. Będąc już emerytem zamieszkał w Górze Kalwarii (1793), gdzie od lipca 1794 r. objął stanowisko superiora, a w latach 1796–97 rektora. Wreszcie w roku szkolnym 1797/98 podjął wykłady fizyki w Kolegium Władysławowskim w Warszawie, a w 1800 r. powrócił do zajęć w Collegium Nobilium.

Był jednym z założycieli Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i wziął udział w inauguracyjnym zebraniu 30 XI 1800 r. W tomie I. „Roczników Towarzystwa” (1802) ukazała się jego *Dysertacya o wroście nauk fizycznych w drugie połowie wieku osimnastego* wygłoszona na posiedzeniu Towarzystwa 9 V 1801 r. Pod koniec 1801 r. wyszło nowe wydanie jego podręcznika fizyki pt. *Fizyki najnowszymi odkryciami pomnożonej*. Tom II przygotowany przez jego ucznia pijara Jana Bystrzyckiego wyszedł dopiero w 1803 r. (kolejne wydania 1806 i 1810).

Zmarł na puchlinę wodną 13 III 1802 r. W tomie 4. „Rocznika Towarzystwa” (1807) ukazała się pośmiertna *Mowa przez Stanisława Soltyka, Członka Tow. miana na pamiątkę X Józefa Osińskiego Pijara*. O zmarłym ukazało się wiele

prac dotyczących różnych jego osiągnięć, a w 1970 r. książkę *Jego Hutnicza Mość* napisał Jerzy Sikora (Katowice 1970).

Notatkę opracowano na podstawie biogramu Rafała Leszczyńskiego i Kazimierza Sarneckiego (PSB, tom 24, Wrocław 1979).

Zdzisław Mikulski
Warszawa